

УДК 334.021:35

ӘЙЕЛДЕР КӨШБАСШЫЛЫҒЫНЫҢ САЯСАТТАҒЫ РӨЛІ

Идрисова Адина Бериккызы

adina_0810@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

«Саясаттану» мамандығының 4-курс студенті,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші: т.ғ.к., доцент Абдрахманова Г.С.

Abstract. The article examines the participation of women in political activity. The focus is on the outstanding women politicians of the Kazakh society of all times. The article shows the political life of the times of the Kazakh Khanate and connects it with the present day.

Keywords: women's leadership, women's participation in politics, women's role in politics

Саясаттағы әйел - сирек кездесетін құбылыс. Алайда, қазақ қоғамында және көшпелілер қоғамында әйелдер өте жоғары бағаланды, өйткені мақалда айтылғандай, әйел бір қолымен бесікті, екінші қолымен әлемді тербетеді. Өзінің ақылдылығымен, батылдығымен және батырлығымен танымал болған көптеген қазақ қыздары белгілі. Сол

кездегі атақ-даңқына қарамастан, оларға қазіргі тарихшылардың тиісті назар аудармағаны өте өкінішті. Жас ұрпақ оларды білуі керек, ал бұған әйел кейіпкерлер туралы шығармалардың болмауы қарсы.

Сақ көсемі Томирисінің әңгімесінен бастайық. Сақтардың патшайымы - Томирис, оның есімі тарихта ең қуатты жауынгер ретінде қалды. Қазір оның қаны Қазақстанның қазіргі тұрғындарының арасында ағып жатыр. Томирис тарихтағы ең әйгілі әйелдердің бірі болды. Осыдан үш мың жыл бұрын қазіргі Қазақстан аумағында ұлы және күшті халық өмір сүрген. Қазіргі қазақтардың арғы аталары - сақтар.

Гректер оларды ерде туылған кентаврлар деп атап, олар туралы аңыздар айтқан. Ежелгі грек тарихшысы Геродоттың айтуынша, тіпті Геркулес сақ патшасының ұлы болған. Сақтардың бай жерлерін ешкім толықтай бағындыра алмады.

Ол заманда сақ әйелдерін ерекше құрметтейтін. Дұшпандар олардан ер адамдардан да қорқатын. Олар соғыс өнерінде де, жылқылармен жұмыс істеу қабілетінде де күшті жыныстылардан кем болған жоқ. Олардың жауынгерлік рухы батырларға рух беріп, дұшпандарын үрейлендірді. Ұлы Дала біз үшін өзінің батыр қыздарының жадын сақтады, олардың ішіндегі ең атақтысы - ежелгі шежірелерден Томирис деген атпен танымал Тумар патшайым. Массagetтер патшайымы Томирис - скифтер көсемі Ишпакайдың ұрпағы, скиф патшасы Мадияның шөбересі, аңызға айналған Массaget патшасы Сыпырдың (Спаргапис) немересі немесе қызы. Қару-жарақ пен әскери қимылдардың сынғырлауы оған бала кезінен таныс болған, әкесі қызын жалғыз өзі тәрбиелеген, сондықтан оны әрқашан өзімен бірге алып жүретін, сондықтан көптеген рет ізгі әкесінің атында бірге куудан қашуға мәжбүр болған. Томирис икемді стратег болды, халық арасында үлкен беделге ие болды, оны ол қайтыс болғаннан кейін Сақ мемлекетін бір емес, үш билеуші басқарды деп бағалауға болады. Халық арасында сақ жауынгерлерінің рухы күшті және өз халқын қорғауға дайын болғаны туралы олар сүт бездерін тастап, тиімді, ыңғайлы ұрыс пен садақ ату үшін оларды алып тастады деген пікір бар. Бұл патшайымның мысалында әйелдер өздеріне ең қымбат нәрсе - отбасы мен Отанға қол сұғу кезінде әйелдік күшке ие бола алатындығын көрсетеді. [1]

Дәстүрлі қазақ қоғамында қазақ әйелдері ерекше орын алады. Мұсылман дәстүрлерінің көшпелі ортаға нашар енуі оларды қоғамның мазмұнды бөлігіне айналдырды. Дәстүрлі қазақ отбасының өмірінде көп нәрсе олардың пікіріне байланысты. Әсіресе, ауылды мекендерде. Бұл тұрғыда Әбілқайыр-ханның үлкен әйелі Бопай-ханымның (Бәтима) мысалы дәлел бола алады. Бопай Ханым (қаз. Бопай Ханым; 1690/1695 - 31 мамыр 1780) - Кіші жүз ханы Әбілқайырдың әйелі, Нұралы, Ералы және Айшуақ хандарының анасы.

Ол ұлы кезінде Хан-ана (Ана-Хан) атағын алып, Қазақ хандығында ықпалды әйелдердің бірі болды. Ол Тора руынан шыққан (Чингизидтер) және Ресейге қосылу мәселесінде Әбілқайырдың жақтаушысы болған. Қосылудың негізгі идеясы - жоңғарларды жеңу үшін, күш жинау үшін Орал казактары, башқұрттар мен қалмақтардың шабуылдарын тоқтату. Сондықтан Бопай-ханым өте сауатты әйел болған, Кіші жүздің сыртқы істер министрі бола отырып, Ресей әкімшілігімен барлық дипломатиялық хат алмасуларға жеке қатысқан. Мұны оның орыс патшайымдарына жазған жеке хаттарынан байқауға болады: 1731 жылы 22 қазанда Анна Ионановна және 1748 жылы 5 қазанда Елизавета Петровна. Әбілқайыр-хан қайтыс болғаннан кейін Бопай-ханым үлкен ұлы Нұралы Әбілқайыр-хан саясатын жалғастырып, хан тағына отыруы үшін бар күш-жігерін жұмсады.

Ол императрица Елизавета Петровнаың 1749 жылғы 26 ақпандағы жарлығымен Нұралының «Қырғыз Қайсақ ханы» болып бекітілгеніне көз жеткізді. Сонымен бірге, императрица жарлығында Бопай-ханымның хаты туралы айтылады, ал консьерж А.П. Бестужев-Рюмин ханға хат жазып, оған Елизаветадан сыйлық сыйлайды.

Орыс тарихшысы А.И.Левшин былай деп жазды: «... Бопай Ханым өзінің ойынша өте жақсы құрметке ие болды, ал кейде Қазақ хандығын басқаруға өте күшті әсер етті.

Оның монограммасы бар, мөрі бар. Негізгі айырмашылық - бұл адамдар арасында мүлдем кездеспейтін, әйелдерді құл ретінде қарастыруға, оларды қоғамдық істерге араласудан шеттетуге дағдыланған». [2]

Тарихи тұрғыдан алғанда, біздің халқымызда әйелге деген құрмет қатынас қалыптасқан. Ел Президентінің әйелдерді мемлекеттік және қоғамдық басқаруға, әсіресе аймақтардағы жергілікті деңгейге белсенді тарту туралы тапсырмаларын басшылыққа ала отырып, Қазақстан ұлттық ерекшеліктер мен халықаралық жағдайларды, тәжірибелерді ескере отырып, гендерлік саясаттың өзіндік моделін қалыптастырды. «Іскер әйелдер қауымдастығы», «Қазақстан кәсіпкер әйелдер одағы», «Әйелдердің республикалық кеңесі», «Әйелдерді дамыту және бейімделу қауымдастығы» және басқалары сияқты үкіметтік емес ұйымдардың саны өсуде, олар өз кәсібін құрғысы келетіндерге көмек береді. Олар консультациялар, тренингтер өткізеді, несие беру мәселелеріне көмектеседі. Осылайша, іскерлік мәдениеттің жалпы деңгейін көтеру және кәсіпкерлік бастаманы ынталандыру бойынша жұмыс ауқымды түрде жүргізілуде.

Қазіргі жағдайда гендерлік теңдік мәселелері әсіресе өзекті және маңызды әлеуметтік мәселелердің бірі болып табылады.

Бұл дегеніміз, болашақта осы бағытта ерлер мен әйелдер үшін тең мүмкіндіктерге қол жеткізудің тиімді тетіктерін енгізу үшін мемлекет тарапынан да, қоғам тарапынан да нақты және үйлестірілген жұмыс үшін көп күш жұмсау керек болады.

ҚР әйелдері халықтың шамамен 51 пайызын құрайды, олардың едәуір бөлігі жоғары білім дәрежесіне ие, жақсы кәсіби дайындығы бар, экономика мен қоғамдық өмірде белсенді. Әйелдер азаматтық қоғам құруда да белсенді - сарапшылар ретінде кез-келген деңгейдегі жобаларға қатысады. Әйелдердің проблемаларға өзіндік көзқарасы және оларды шешуге арналған ұсыныстары бар. Олардың қоғамдық және саяси өмірге белсенді қатысуынсыз әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру мақсатына жету мүмкін емес.

Мойындау керек, қиындықтарға қарамастан, Қазақстан әлемдік қоғамдастыққа интеграциялануда. Сонымен қатар, елдегі әйелдер қозғалысы халықаралық әйелдер қозғалысымен өзара әрекеттесіп келе жатыр. Елде гендерлік теңдікке жетудің дамыған институционалдық тетігі бар. Өткен жиырма жыл халықаралық қауымдастықтың гендерлік теңдікті қорғаудың құқықтық құралдары мен механизмдерін құру және осы қағидаттарды ілгерілетуге көмектесу бойынша қол жеткізген айтарлықтай жетістіктерін көрсетті. Біріккен Ұлттар Ұйымы мен Халықаралық Еңбек Ұйымы (ХЕҰ) әйелдердің құқықтары мен гендерлік теңдікті ілгерілету үшін өмірлік маңызы бар түрлі конвенцияларды әзірледі. Қазақстан бұл құжаттарға қол қойды және ратификациялады, оларды қабылдау - бұл халықаралық міндеттемелерді орындаудың табиғи қадамы. Гендерлік саясатты ілгерілету тұрғысынан Қазақстан Республикасы Орталық Азиядағы гендерлік теңдік туралы заңдарға қол қойған үшінші республика болып табылады. Осындай заңдар барлық Еуропа елдерінде және бес ТМД елдерінде қабылданған. Тәуелсіздік жылдары ішінде Қазақстан ерлер мен әйелдердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауда біраз жетістіктерге жетті. Осы ілгерілеудің артында мемлекет пен қоғамның имиджі үшін маңызды қабылданған құжаттар болды: 1998 жыл - Қазақстанның БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы конвенциясына қосылуы. Ел Біріккен Ұлттар Ұйымының «Әйелдердің саяси құқықтары туралы», «Үйленген әйелдердің азаматтығы туралы» конвенцияларын және Халықаралық Еңбек Ұйымының конвенцияларын, соның ішінде «Ерлер мен әйелдерге тең құндылықтағы жұмыс үшін тең сыйақы туралы» ратификациялады. [3]

Қорытындылай келе, жүргізілген жұмыс барысында біздің мемлекетіміздің әртүрлі кезеңдерінде билікте болған немесе қандай-да бір түрде біздің мемлекетіміздің саясатына әсер еткен әйел қауымының ұлы өкілдері туралы материал зерттелді. Ғасырлар бойы адамдардың көзқарастары мен жағдайлары өзгерді. Зерттеу барысында қазақ хандығы кездегі әйел қауымның саясат саласында жұмыс жасауы жағдайдың қалай екендігі айқын

болды. Бұл зерттеу әйелдердің саясат пен басқаруға кеңірек қатысу мүмкіндігі мен орындылығын көрсетті. Сонымен қатар гендерлік білім беру мен гендерлік білімді дамыту қажеттілігін көрсетті.

Әрине, әйелдер саяси белсенділікті олардың тиісті білімі, амбициясы және ең қиын саяси аренада өз әлеуетін іске асыруға ұмтылысы болғандықтан таңдайды. Қазіргі таңда Қазақстандық әйел-саясаткерлердің саяси аренадағы белсенділігі қуантуда. Тәуелсіздік алғаннан бері Қазақстанда көптеген әйел-саясаткерлер өзінің саяси өмірін, саяси қызметін дамытуда.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

[1]-<https://zen.yandex.ru/media/id/5db3d5153639e600af581179/znamenitye-pravitelnicy-drevnego-vostoka-carica-tomiris-60222655b73c460f6c4491ad>

[2] - Мұқанова Гүлнәр. Айғаным ханым туралы аңыз бен ақиқат // Жаңа Сарыарқа. — 2007. — № 2. — 27 б.

[3]-<https://www.zakon.kz/4912754-gendernaya-politika-respubliki-kazahstan.html>
<https://www.zakon.kz/4912754-gendernaya-politika-respubliki-kazahstan.html>